

Драгана Радивојевић\*  
Универзитет у Источном Сарајеву  
Педагошки факултет у Бијељини

УДК 371.3::3/5(497.6)  
Оригинални научни рад  
10.7251/NSK1413004R

## ВАЖНИ АСПЕКТИ ПРАКТИЧНЕ ОСПОСОБЉЕНОСТИ СТУДЕНАТА РАЗРЕДНЕ НАСТАВЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ НАСТАВЕ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА

***Апстракт:** Значај и улога савременог васпитно-образовног процеса огледа се у усложњавању и проширивању функције школе у којој ће радити будући учитељи. Оно што су највеће вриједности будућих учитеља јесу њихове практичне компетенције које их чине спремним и способним да спроводе постојеће, али и да коригују, па чак и креирају нове педагошке ситуације. У том смислу улога наставничких факултета је велика.*

*Комплексност наставе природе и друштва је усмјерена на сложен систем знања о природи и друштву, односа у њима, те је у складу с тим, будуће учитеље неопходно увести у теорију наставе природе и друштва, у логичке форме методичког мишљења, у начине теоријског и практичног оспособљавања за реализацију наставе природе и друштва у млађим разредима основне школе.*

*Са становишта оспособљености студената за савремену организацију и практично извођење наставе природе и друштва, осим општеобразовних, педагошких, психолошких и дидактичких предмета, од посебног су значаја знања и вјештине које се стичу у оквиру методика васпитно-образовног рада, а посебно методике наставе природе и друштва.*

*Са аспекта практичне оспособљености студената будућих учитеља за реализацију наставе природе и друштва у раду анализирамо оспособљавање за: планирање градива у настави природе и друштва; теоријско-практично (методичко) моделовање и анализу наставног часа природе и друштва; методичко пројектовање савремених модела наставе природе и друштва; вредновање рада ученика у настави природе и друштва.*

***Кључне ријечи:** студенти разредне наставе, практична оспособљеност, настава природе и друштва.*

### Увод

Практична оспособљеност студената за реализацију сложених захтјева наставе природе и друштва који се односе на планирање, организовање, систематску припремљеност, реализацију, праћење и вредновање рада ученика, захтијева од будућих учитеља да буду способни да јасно сагледају и схвате положај предмета природе и друштва у цјелокупном васпитно-образовном систему у складу са општим циљем васпитања и образовања.

---

\* dragan-r1@live.com

Специфичност методике наставе природе и друштва огледа у томе што је предмет њеног проучавања настава природе и друштва која је у својој основи комплексна и подразумејева садржаје из низа друштвених, природних и техничких наука који се у старијем узрасту диференцирају у посебне наставне предмете.

Миленко Ђурчић истиче да је такав приступ у настави природе и друштва условљен „првенствено психолошким разлозима, јер дијете млађе школске доби доживљава свијет као својеврсну цјелину, у којој још нису издиференцирана физичка, биолошка, хемијска и географска сазнања. Зато је методика наставе природе и друштва специфична у односу на друге методике и захтијева другачији прилаз у обради наставних садржаја“ (Ђурчић, 2006, стр. 7).

У таквим околностима настава природе и друштва захтијева учитеља који има висок степен, не само теоријског, него и практичног методичког образовања.

### **Аспекти практичне оспособљености студената разредне наставе за реализацију наставе природе и друштва**

Основно образовање будућих учитеља за практично извођење наставе природе и друштва може се одвијати кроз *обавезне (основне)* и *факултативне (варирајуће, изборне)* облике.

*Обавезни облици* образовања студената разредне наставе за реализацију наставе природе и друштва су од посебног значаја, јер обезбјеђују стварање теоријских основа за будући позив, али и вјештина које осигуравају да се повеже теорија и пракса и да се хоспитујући, изводећи методичку праксу и реализујући практичне часове, оспособе за наставничке активности у школи. Они се остварују кроз низ активности: теоријски и практични аспекти наставе природе и друштва у облику предавања и вјежби; методичка пракса; хоспитовање; семинарски радови; колоквијуми; домаћи задаци; испити у облику практичног и усменог дијела испита.

*Факултативни облици* се првенствено односе на оне активности које студент остварује према својим жељама. Осим тога, они имају елементе повременог, у складу са актуелним дешавањима у окружењу, а од важности за практично оспособљавање студената за реализацију наставе природе и друштва.

Они су еластичнији и имају карактер добровољности што омогућава студентима да продубе и прошире различите компетенције у оквиру наставе природе и друштва од којих су од посебног значаја: *интелектуалне активности* усмјерене на интелектуалне способности, интересовање за сазнањем, оспособљавање за рационално учење и интересовање за

проширивањем знања; *радно-техничке активности* усмјерене на садржајније повезивање теорије и праксе кроз друштвено користан рад, изложбе и приредбе, хуманитарне активности и сл.; *моралне активности* усмјерене на хуманизацију и оплемењивање интерперсоналних односа, културу индивидуалног рада, јачање субјекатске позиције; *естетске активности* које се остварују укључивањем студената у умјетнички рад кроз приредбе или изложбе научног карактера; *еколошке активности* усмјерене на развој и савршавање еколошких знања будућих учитеља и сл.

Значај наставничких факултета огледа се у оспособљавању будућих учитеља који треба да иду у корак с временом у припремању ученика за живот у комплексној структури, димензији и функцији њиховог природног и друштвеног окружења.

У том смислу, за реализацију наставе природе и друштва посебно истичемо оспособљавање за:

- Планирање градива у настави природе и друштва;
- Теоријско-практично (методичко) моделовање и анализу наставног часа природе и друштва;
- Методичко пројектовање савремених модела наставе природе и друштва;
- Вредновање рада ученика у настави природе и друштва.

### **Оспособљавање студената за планирање градива у настави природе и друштва**

Планирање наставе је веома важан сегмент васпитно-образовног рада уопште, па тако и наставе природе и друштва.

Милан Ждерић и др. истичу да је планирање „основно припремање студента – наставника за образовно – васпитни рад“ и да је као такво предуслов за успјешан рад у наставном процесу (Ждерић, и др., 1996, стр. 191).

Планирање рада у настави природе и друштва започиње годишњим планом који се још назива и глобални, наставља се тематским (оперативним), а завршава се планом за сваку наставну јединицу (дневним), односно писаном припремом за наставни час.

Ради лакше организације рада и комплетнијег плана „поред садржаја наставе и броја часова могу се унијети и други важни елементи, као што су: циљ наставе природе и друштва, извори знања (наставна средства, уџбеници, радни листови, географске карте, приручници и др.) предвиђене посјете (које иначе предвиђа и програм) и на крају примједбе и напомене, осврт на остваривања годишњег плана, који ће наставник узети у обзир приликом сљедећег планирања“ (Ћурчић, 2006, стр. 177).

У разредној настави значајни су интегрисани облици планирања који подразумевају блиско повезивање садржаја по предметима, чиме се у настави обезбјеђује примјена различитих савремених модела наставе ко што су: учење открићем, кооперативно учење, тимски рад, пројектна настава и сл. У складу с тим, настава природе и друштва је посебно значајна јер представља цјелокупну садржинску основу наставних тема, односно њени садржаји представљају основу за планирање садржаја осталих наставних предмета.

Да би планирање градива у настави природе и друштва било успјешно и примјениво у функцији васпитања и образовања, студенти разредне наставе се, у практичном смислу, оспособљавају за: проучавање Наставног плана и програма; упознавање уџбеника, радних свесака и листова; прикупљање и проучавање стручне литературе и других извора од значаја за изучавање наставне грађе; сакупљање природног материјала и сређивање у збирке (хербаријум, инсектаријум, акваријум, збирке плодова, збирке сјемена...); сагледавање могућности школе (учионица, лабораторија, медијатека, али и живи кутак, школски врт, школски полигон); сагледавање природних и друштвених обиљежја средине и могућности њиховог кориштења за реализацију наставе природе и друштва (ливаде, шуме, воћњаци, музеј, културне установе, здравствене установе, фабрике, саобраћај...).

### **Оспособљавање студената за методичко моделовање и анализу наставног часа природе и друштва**

Оспособљеност за теоријско–практично (методичко) моделовање наставног часа природе и друштва остварује се путем детаљне припреме за наставни час, али и његове студиозне анализе.

У том смислу се у иницијалном образовању будућих учитеља креће од израде и анализе елабората за различите наставне часове природе и друштва (обрада, утврђивање, вјежбање, провјеравање и систематизација), чему претходи: *стручна, дидактичко-методичка, психолошка и организациона* припрема.

*Стручна припрема* подразумева студиозно упознавање наставног садржаја у погледу обима и дубине наставне грађе, уочавања нових појмова, нивоа знања који треба остварити, логичког распоред наставног садржаја и сл. Студенти разредне наставе се у овој фази упућују на важност познавања наставне грађе и спремности „да одговори на свако постављено учениково питање, односно да задаје непредвиђене задатке“ (Ждерић и др., 1995, стр. 179).

*Дидактичко – методичка припрема* се односи на пројектовање најефикаснијих методичких поступака. Посебна пажња се придаје најважнијим елементима наставног часа природе и друштва, а то су:

- *Садржај* – проучавање садржаја и уочавање стратегијског упоришта за реализацију часа;
- *Циљ и задаци* – формулисање циља, односно намјера и тежњи које треба остварити у процесу наставе природе и друштва, као и његова конкретизација исказана кроз образовне (објективна стварност), васпитне (васпитне вриједности) и функционалне (умијења, навике, примјена) задатке наставе;
- *Исходи* – одређивање знања, навика, вјештина и способности које ученици треба да усвоје и развијају (универзална примјена);
- *Методе* – избор пута и начина рада којим ће се најефикасније доћи до одређеног циља часа у настави природе и друштва;
- *Облици рада* – утврђивање појединачних социолошких форми рада (фронтални, групни, тандем индивидуални) или могућности њиховог комбиновања;
- *Средства рада* – избор извора сазнања, литературе и наставних средстава (аудитивна, визуелна, аудио-визуелна) која ће се примјењивати на наставном часу;
- *Објекат* – сагледавање могућности организације наставе природе и друштва и одређивање простора гдје ће се наставни час реализовати. То може бити школа (учионица, лабораторија, природњачки кабинет, живи кутак, школски врт и сл.), али и други објекти у друштвеној и природној средини (културно- историјски споменици, музеј, здравствене установе, културно-просвјетне установе, ливаде, воћњаци, шуме, паркови, и сл.).

*Психолошка припрема* је условљена низом фактора од којих су најзначајнији садржај наставне грађе који се проучава и структура ученика (ниво претходног знања, практичне способности, социјални статус и сл.). Студенти се упознају са начинима мотивације и изналагања модуса за прилагођавање наставе индивидуалним могућностима ученика, јер исходи учења у настави природе и друштва у великој мјери зависе од самосталног (свјесног) учешћа ученика у процесу стицања знања. У складу с тим, планира се и осмишљава активност ученика усмјерена на избор садржаја и задатака за самостално или сарадничко учење које садржи елементе за подстицај ка вишим нивоима знања. Осим тога осмишљавају се и ваннаставне активности које су усмјерене на развијање интелектуалне радозналости и осталих интересовања.

*Организациона припрема* се односи на организовање простора, опреме и наставних средстава у одређеном простору. Од посебног је значаја благовремена припрема природног материјала и збирки који треба да буду у функцији наставе, а захтијевају дужи временски период за припремање.

Са становишта повезаности теорије и праксе као и инвентивности у раду усмјерене на практичну оспособљеност студената за реализацију наставе природе и друштва, осим студиозно осмишљеног и написаног елабората за наставне часове неопходно је студенте оспособити за активну реализацију, као и свеобухватну *дидактичко-методичку анализу успјешности часа* која „указује на негативне и позитивне методичке елементе и доприноси изграђивању критичког односа према сопственом раду будућих учитеља“ (Грдинић, Бранковић, 2005, стр. 308).

Током анализе часа сагледавају се најважнији аспекти који се односе на: примјереност писане припреме студента за наставни час; стручну припрему студента за наставни час; адекватност избора – наставних метода, облика рада, наставних средстава, корелативних веза унутар предмета и са сругим предметима; реализацију циљева и задатака часа; оствареност исхода; мисаону и радну активизацију ученика на часу; говор, стил и јасноћу давања иснструкција; реализацију повратне информације односно схватања и разумијевања садржаја; радну атмосферу и дисциплину; примјереност наставних активности узрасту, претходном знању, искуству ученика и животу; начин мотивације ученика и стварања емоционалне климе на часу; однос студента и ученика; функционалност етапа часа; рационалност временске динамике часа и сл.

### **Оспособљавање студената за методичко пројектовање савремених модела наставе природе и друштва**

Савремена настава природе и друштва подразумева „демократску наставу која уважава индивидуалност сваког ученика понаособ, његове стварне могућности у погледу усвајања знања, његове способности, интересовања и социјалне чиниоце. Дакле, то је настава у којој су садржаји диференцирани, а у складу с тим и методе и облици рада“ (Грдинић, Бранковић, 2005, стр. 110).

У том смислу, студенти разредне наставе се упознају са значајем нових и измијењених улога будућих учитеља које су вишеструке. Они су првенствено *дијагностичари* јер учитељ треба да анализира ученике и утврђује индивидуалне карактеристике (у погледу узраста, физичких карактеристика, сазнајних способности, интересовања, стилова учења...), како би се успјешно спроводила наставна диференцијација и индивидуализација као највиши циљ васпитно-образовног процеса.

Савремена настава природе и друштва захтијева учитеља који ће бити *дизајнер и креатор наставног процеса*. То значи да је учитељ, захваљујући својој маштовитости и стваралачким потенцијалима, често у прилици да сам креира нове педагошке ситуације, а то може једино ако је оспособљен да

користи ранија знања, искуства и добра рјешења за поједине наставне часове али и могућности њихове инкорпорације у нове форме учења.

Улогу предавача која доминира у традиционалној настави, у савременом приступу учењу замјењује улога *координатора и партнера у учењу*. Она се огледа у усмјеравању ученика на самосталан, али и тимски рад уз стваралачку атмосферу и партнерске односе који доприносе појачаној мотивацији.

Проналажењем најфункционалнијих путева односно начина којим знања стижу до сваког ученика, могућности кориштења дјечијих интересовања и пажње, стварањем позитивне радне атмосфере, моделовањем жељеног понашања ученика кроз примјену различитих видова поткрепљења изражава се *мотивациона* улога учитеља.

Једна од веома важних улога учитеља је и улога *организатора социјалних односа* која посебно долази до изражаја у начинима стварања социјалне климе у разреду кроз различите облике рада. Иницирајући социјалне активности, ученици се усмјеравају на сарадничке односе и правична рјешења евентуалних конфликта.

За нове или измијењене улоге учитеља у настави природе и друштва, студенти се припремају кроз оспособљавање за методичко пројектовање савремених модела наставе природе и друштва као што су: *програмирамна настава, проблемска настава, индивидуализована настава, учење путем откривања (открића), настава помоћу рачунара и образовних рачунарских софтвера, пројектна настава, изванучионичка настава, интегрисана настава...*

У том смислу студенти разредне наставе се не само на теоријском, него и на практичном нивоу оспособљавају за примјену стечених знања у смислу: израде писаних припрема; креирања и прилагођавања задатака за ученике у складу са њиховим могућностима; функционалног интегрисања са сродним садржајима других наставних предмета; успјешне практичне реализације планираних активности на часовима природе и друштва и сл.

### **Оспособљавање студената за вредновање рада ученика у настави природе и друштва**

Постоје бројне дефиниције вредновања, али се суштина вредновања у настави природе и друштва огледа у праћењу промјена у развоју ученикове личности, настале остваривањем циљева наставе природе и друштва.

Кроз методику наставе природе и друштва у теоријском и практичном смислу студенти се упознају са основним елементима учења (знања, вјештине, навике способности, ставови). У вредновању *знања* се полази од квалитета усвојености чињеница. *Вјештине* су способности да се стечена знања

примјењују у свакодневном животу, док се *навике* односе на примјену знања и обављање радњи које појединац врши аутоматски, без значајног управљања свијести. *Способности* се прате кроз активности ученика у изражавању, пажњи, практичном раду, мисаоним активностима и сл. У процесу социјализације у друштвеном окружењу (одјељењу, разреду, школи, породици, ближој и широј друштвеној заједници) формирају се *ставови* ученика чиме се ствара основ за формирање зреле личности која ће се укључити у токове савременог друштва.

Бранислав Грдинић, Наташа Бранковић (2005) и Станко Цвјетићанин (2009) истичу неколико основних критеријума вредновања у настави природе и друштва: *многострукост* (више елемената вредновања), *континуираност* (трајност, односно непрекидност вредновања), *диференцираност* (прилагођеност индивидуалним могућностима ученика), *јавност* (јавна и образложена оцјена), *економичност* (рационално активирање пажње свих ученика).

*Објективност* (реалност оцјењивања), коју посебно истичу Бранислав Грдинић и Наташа Бранковић (2005), се постиже увођењем самовредновања. То се остварује кроз неколико фаза извођења оцјене: ученик оцјењује своје знање, оцјену даје одјељење; учитељ даје коначну оцјену сагледавајући претходне чиниоце и квалитет знања.

Осим тога студенти се упознају са основним облицима вредновања у настави природе и друштва: усмено, писано и практично (ликовним и графичким радовима, демонстрирањем огледа или самосталним практичним радом).

Оспособљавање студената разредне наставе за *усмено провјеравање* остварује се кроз теоријско и практично упознавање са поступцима планског (унапријед припремљених, недвосмислених, кратких и конкретних питања) континуираног и објективног провјеравања у облику монолога или дијалога, индивидуалног провјеравања или провјере цијелог одјељења.

Посебна пажња се придаје поступцима и инструментима објективног *писаног провјеравања* кроз практичну израду небаждарених тестова тзв. задатака објективног типа. Да би се успјешно израдио тест објективног типа потребно је да се студент упозна са фазама његове израде, врстама питања, начином бодовања задатака објективног типа и превођења укупног скорa бодова у оцјене.

Глобалне фазе кроз које треба проћи приликом израде тестова објективног типа су: састављање питања (број питања је у знатно већем броју од оних који ће бити садржани у коначној верзији); елиминисање питања (већ на основу првог увида може се утврдити да нека питања одступају од постављених захтјева); састављање прве верзије (провјера валидности);



састављање коначне верзије (корекција, редослијед питања, одређивање времена, кључ и упутство за рад).

Питања треба да буду разноврсна. У настави природе и друштва могу се користити питања *текстуалне садржине* (алтернативног избора, вишеструког избора, спаривања, сређивања и упоређивања, допуњавања, присјећања, топ листа, есеј питања) и питања *графичке садржине* (табеле, дијаграми, мреже и мапе, цртежи и слике). Разноврсност питања осим рационализације наставе и диференцираног приступа учењу обезбјеђује равнотежу између тежих и лакших дијелова наставног садржаја, а ученицима се пружа прилика да буду успјешни и креативни.

Специфичност наставе природе и друштва се огледа и у *практичном провјеравању* које подразумева провјеравање навика, вјештина и способности примјене знања. Он се остварује кроз извођење огледа (краткорочних и дугорочних), вођење календара природе, уређење живог кутка, рада у школском врту, активности на полигону, али и кроз графичке и ликовне радове (израду скица, цртежа, апликација, мапа, модела и сл.).

С обзиром да је саставни дио вредновања и оцјењивање будући учитељи се кроз методiku наставе природе и друштва упознају са основним критеријумима оцјењивања: „квалитет и обим разумијевања, праћење појава, процеса и стања у природи и друштву; примјенивост знања у практичном раду и животу; интерес и залагање за садржаје из природе и друштва; субјективне способности за разумијевање и праћење наведених садржаја“ (Ђурчић, 2006, стр. 194). Посебно се наглашава мотивациона функција оцјењивања у смислу стимулације за квалитетнији и систематски даљи рад.

### Закључак

Наставну дјелатност у области методике наставе природе и друштва (предавања, вјежбе, хоспитовање, методичка пракса) на факултетима који образју будуће учитеље треба тако организовати да буде усмјерена на развој когнитивних процеса и способности који у већој мјери повезују теорију и праксу.

Са становишта практичне оспособљености студената за реализацију наставе природе и друштва, осим предавања, велики значај имају вјежбе као и хоспитовање и методичка пракса организоване и реализоване са посебном пажњом, студиозношћу и одговорношћу.

Квалитет знања као предуслов за стварање одговарајућих професионалних практичних вјештина и способности може се остваривати кроз различите дидактичко-методичке ситуације и њихово спровођење у праксу: самостално анализирање одређене стварне или замишљене дидактичко-методичке ситуације; моделовање стратегије и изналагања рјешења за остваривање циљева наставе природе и друштва; упоређивање

остварености васпитно-образовних циљева наставе природе и друштва кроз конкретне наставне садржаје и реализацију часова те анализу позитивних и негативних елемената реализованих часова; пројектовање поступака усмјерених на подизање квалитета наставе природе и друштва и сл.

Наставнички факултети, као носиоци образовања наставничког кадра, квалитетним образовањем, организованим кроз обавезне и факултативне активности, доприносе теоријском и практичном оспособљавању студената за успјешну реализацију цјелокупног васпитно-образовног процеса, па тако и наставе природе и друштва.

### Литература

- Гајић, О. (2008). Педагошко – методичка пракса студената у европском оквиру савремених образовних концепата у: *Дидактичко-методички аспекти студентске праксе у партнерским релацијама факултета и школа* (уред. С. Будић). Нови Сад: Филозофски факултет, 41 – 71.
- Голубовић – Илић, И. и Цекић – Јовановић, О. (2009). Ставови студената Педагошког факултета у Јагодини о својој практичној оспособљености за реализацију наставе Света око нас/Природе и друштва у: *Унапређење образовања учитеља и наставника – од селекције до праксе*. Педагошки факултет у Јагодини, 189 – 208.
- Грдинић Б. и Бранковић, Н. (2005). *Методика познавања природе и света око нас у наставној пракси*. Бачки Петровац: Култура.
- Dunderović, R. i dr. (2010). *Upravljanje kvalitetom nastave: stavovi nastavnika i studenata kao faktor upravljanja kvalitetom nastave na univerzitetima Republike Srbije*. Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
- Ждерић, М. и др. (1996). *Методика наставе природе и друштва*. Нови Сад: Тодор.
- Ђурчић, М. (2006). *Методичка и организациона структура наставе природе и друштва*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Цвјетићанин, С. (2009). *Методика наставе познавања природе 2*. Универзитет у Новом Саду. Педагошки факултет у Сомбору.

Dragana Radivojević

### IMPORTANT ASPECTS OF PRACTICAL ABILITY OF CLASS TEACHING STUDENTS FOR TEACHING NATURE AND SOCIETY

#### Summary

*The importance and the role of modern educational process is reflected in the growing complexity and the expansion of the function of school in which future teacher will*

*work.. What are the greatest values of future teachers are their practical competencies which make them willing and able to cope with the current educational situations, but also to correct, or even create new educational situations. In this sense, the role of the teachers training institutions. is important.*

*The complexity of nature and society is focused on the complex system of knowledge about nature and society, the relationship between them, and accordingly, the teachers must be introduced into the theory of teaching nature and society, into the logical form of methodical thinking, and in the ways of both theoretical and practical training for teaching nature and society in the early primary grades.*

*From the standpoint of training students for the modern organization and practical teaching of nature and society, apart from general education, pedagogical, psychological and didactic subjects, knowledge and skills acquired in the methodology of educational work, and in particular methods of teaching nature and society are of special importance.*

*From the standpoint of practical ability of students, future teachers of nature and society, the paper analyzes their training in planning nature and society curriculum; theoretical - practical (methodological) modeling and the analysis of nature and society classes; methodical design of contemporary models of teaching nature and society; assessment and evaluation of students attending nature and society classes.*

**Key words:** *students, classroom instructions, practical ability, teaching nature and society.*